

GÜMNAASIUMI SOTSIAALVALDKONNA AINEKAVA

Sisukord

1. Üldalused	2
1.1 Valdkonnapädevus	2
1.2 Ainevaldkonna õppeained ja maht	2
1.3 Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming	3
1.4 Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks	4
1.5 Õppe kavandamine ja korraldamine	4
1.6 Hindamine	5
1.7 Õppekeskkond	7
2. Ainekavad	7
2.1. Ajalugu	7
2.1.1. Õppeaine kirjeldus	7
2.1.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	9
2.1.3. Õpitulemused	9
2.2. Inimeseõpetus	31
2.2.1. Õppeaine kirjeldus	31
2.2.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	32
2.2.3. Õpitulemused	32
2.3. Õppeaine ühiskonnaõpetus	37
2.3.1. Õppeaine kirjeldus	37
2.3.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud	38
2.3.3. Õpitulemused	38

1. Üldalused

1.1 Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õppija toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et gümnaasiumi lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija;
- 8) võtab vastutuse inimesena, kodanikuna, perekonna- ja ühiskonnaliikmena.

1.2 Ainevaldkonna õppeained ja maht

Ainevaldkonna õppeained on ajalugu, inimeseõpetus, ühiskonnaõpetus. Õppeained jagunevad kohustuslikeks ning valikkursusteks. Sotsiaalainete valdkonna ainekavades esitatud taotletavate õpitulemuste ja õppesisu koostamisel on aluseks võetud kohustuslike kursuste arv kooliastmes.

Kohustuslikud kursused õppeainete kaupa on järgmised:

ajalugu – 6 kursust: „Üldajalugu“, „Eesti ajalugu I (kuni 16. ja 17. sajandi vahetuseni)“, „Eesti ajalugu II (kuni 19. sajandi lõpuni)“, „Lähiajalugu I – Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel“, „Lähiajalugu II – Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel“, „Lähiajalugu III – 20. sajandi arengu põhijooned: Eesti ja maailm“; inimeseõpetus – 1 kursust: „Perekonnaõpetus“; ühiskonnaõpetus – 2 kursust: „Ühiskonna areng ja demokraatia“, „Majandus ja maailmapoliitika“.

Õppeaine		inimeseõpetus	ajalugu	ühiskonnaõpetus
	10. klass	1	2	
	11. klass		2	
	12. klass		2	2

1.3 Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest. Sotsiaalainete õppimine aitab arendada tervikpilti ühiskonnast ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste alusel toimuvat arengut. Sotsiaalainete vahendusel areneb võime näha ühiskonna arengus erinevaid seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskondlikest väärtustest, normidest ja reeglitest; toimida kõlbelise ja vastutustundliku inimesena ning ühiskonnaliikmena. Sotsiaalainete teemade käsitlemisega toetatakse soolise võrdõiguslikkuse edendamist ühiskonnas.

Ajalooõpetuse eesmärk on kujundada õppijaid, kes on suutelised analüüsima ja mõistma maailma, milles nad elavad, ning tunnevad asjaolusid ja sündmusi, mis on maailmas juhtunud. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks teadmisi oma kodukoha ning maailma minevikust ja kultuuripärandist ning erinevatest väärtussüsteemidest. Aine vahendusel hakkab õpilane teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ja tõlgendama minevikusündmusi ning -protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, tundma perekonna rolli ühiskonna ning inimese elus, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine eesmärk on luua eeldused kodanikudentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks, toetada dialoogivalmidust maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel, samuti õpilase enese teadlikkust maailmavaate küsimustes.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimestega, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat, on valmis ühiskonnaelus osalema, võtab vastutuse oma otsuste ja valikute eest ning mõistab üksikisiku rolli globaalsel tasandil; kes teeb majanduslikke otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult, oskab elatada ennast ja oma peret, teenida tulu, maksab kohusetundlikult makse ja panustab selle kaudu ühiskonna arengusse. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja konstruktiivsete lahenduste leidmise oskus.

Õppesisu käsitluses teeb aineõpetaja valiku arvestusega, et kirjeldatud õpitulemused, üld- ja valdkonnapädevused oleksid saavutatavad.

Valdkonnasisesed lõimitud tegevused:

Külalisesinejad (ettevõtjad, perearst, politsei- ja piirivalveametnikud, riigikogulased, omavalitsuse töötajad, ämmaemand, kooliõde jt)

Õppekäigud muuseumitesse

Õppekäik Vastseliina piiskopilinnusesse kord kooliastmes

Õppekäik riigikogusse kord kooliastmes

Õppekäigud ettevõtetesse

Ajaloo-olümpiaad

Ühiskonnaõpetuse olümpiaad

“Ajarännak” - kord kooliastmes

Esmaabikoolitused

GPS kunst

1.4 Võimalusi valdkonnaüleseks lõiminguks üldpädevuste arengu toetamiseks ja õppekava läbivate teemade käsitlemiseks

Sotsiaalvaldkonna õppeainete õppimise kaudu toetatakse õpilastes kõigi riikliku õppekava üldosas kirjeldatud üldpädevuste arengut. Üldpädevuste saavutamist toetab ainevaldkonna õppeainete eesmärgipärane lõimimine teiste valdkondade õppeainetega ning läbivate teemade õpilase jaoks tähenduslik käsitlemine. Selle tulemusel kujuneb õpilasel suutlikkus rakendada oma teadmisi ja oskusi erinevates olukordades, kujundada enda väärtushoiakuid ja -hinnanguid ning võimalus omandada ettekujutus ühiskonna kui terviku arengust. Seejuures on väga oluline süsteemne ja järjepidev koostöö aineõpetajate vahel.

Üldpädevuste kujundamine ning läbivate teemade käsitlemise ja lõimingu korraldamise põhimõtted määratakse kooli õppekava üldosas ja rakendamine täpsustatakse valdkonnakavas.

Kooliüleised lõimitud tegevused:

Spordinädal septembris

Autovaba päev

Uurimistöõde konverents

Rahvakalendri- ja riiklike tähtpäevade tähistamine

Kogukondlik karjäärpäev

Kogukonnapäev

Jüriöö jooks

Aprill- tervisekuu

1.5 Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid, võtta vastutust oma õppimise eest ja tulevad toime muutunud olukorras ning on valmis kavandama oma edasist haridusteed.

Gümnaasiumis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevustest, taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arengutega, võetakse arvesse kohalikku eripära, muutusi ühiskonnas ja maailmas ning seostatakse neid omavahel;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätkaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks, õpilast suunatakse oma õppimist mõtestama ja kavandama ning õpikoormust jagama;
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja -võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele ning pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutes;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmaõpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, mõtestatakse ja analüüsitakse õppimist, suunatakse tegema teadvustatud ja teadlikke valikuid, võtma vastutust oma õppimise eest;
- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse ja juhtimisse, pakutakse võimalusi analüüsida ja mõtestada õppeprotsessi nii enda õppimise ja õpistrateegiate kui ka õpetaja juhitud õppe korraldamise aspektist;
- 7) kavandatakse aega õpitava tähenduslikkuse, eesmärkide, õpitulemuste ning hindamiskriteeriumide mõtestamiseks ning eneserefleksiooniks, õpitakse andma ja vastu võtma tagasisidet;
- 8) rakendatakse uurivat, probleeme lahendavat ja teaduspõhist õpet, kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja analüüsi soodustavaid õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi mitmekülgselt, tutvustatakse näiteid valdkonna teadussaavutustest ja aktuaalsetest probleemidest, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;
- 9) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid, arendatakse info kriitilise otsimise ja hindamise pädevust, arvestades autoriõiguse ja uurijaeetikaga;
- 10) võimaldatakse siduda õpet koolivälise, sh ühiskonnaeluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane ja õpilasele tähenduslik ning kujundaks õppija arusaama maailmas toimuvast, suutlikkust siduda kohalikku ja globaalset.

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi.

Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseid allikaid. Kõikides sotsiaalvaldkonna ainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmestamiseks näiteid ümbritsevast elust.

1.6 Hindamine

Hindamine on õppeprotsessi osa, mille kaudu toetatakse õpilase õppimist ja arengut. Hindamisel saadakse ülevaade õpitulemuste saavutusest ja õpilase individuaalsest arengust ning toetatakse selle kaudu õpilase kujunemist positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnanguga enastjuhtivaks õppijaks. Hindamise tulemusena saab õpilane tagasisidet oma edenemise kohta õppimisel ja õpistrateegiate valikuteks. Õpetaja saab teavet oma õpetamise tulemuslikkuse kohta ning sisendit nii õppetegevuse kui iseenda pädevuste arendamiseks. Hindamise alus on valdkonna ainekavades kirjeldatud õpitulemused kooliastmete kaupa. Hindamisega toetatakse kooliastme lõpuks taotletavate teadmiste ja oskuste omandamist, hoiakute kujunemist ning valdkonnapädevuste saavutamist. Ainealaste teadmiste ja oskuste kõrval antakse tagasisidet ka üldpädevuste arengu ning

väärtushoiakute ja -hinnangute kujunemise kohta. Hoiakute kujunemisele antakse tagasisidet suunavate ja toetavate sõnaliste hinnangute abil. Selleks rakendatakse nii diagnostilist, kujundavat kui ka kokkuvõtvat hindamist, mida esitatakse nii sõnaliste hinnangute kui ka numbriliste hinnatena. Diagnostilise hindamise käigus selgitatakse välja õpilaste eelteadmiste ja oskuste tase, ainealased väärtarusaamad ja spetsiifilised õpiraskused, et kavandada järgnevat õppimist ja õpetamist. Õppeprotsessi käigus rakendatakse kujundavat hindamist, kus õpilane saab suulist ja kirjalikku tagasisidet oma õpitulemuste saavutamise taseme ning tugevate külgede ja arenguvõimaluste kohta.

Kokkuvõttev hindamine toimub üldjuhul õppeperioodi või mahuka õppeteema lõpul, et kontrollida nii õppetöös püstitatud eesmärkide täitmist kui riikliku õppekavaga sätestatud õpitulemuste saavutatust. Kursuse kokkuvõttev hinne võib kujuneda õppeperioodi jooksul toimunud hindamise tulemusena, seejuures arvestatakse, et hinnatel võib sõltuvalt töö mahust olla erinev kaal.

Õpilane kaasatakse hindamisprotsessi nii oma töö hindamisel kui ka kaasõpilaste tagasisidestamisel. Õpilasele on õppeprotsessi alguses teada, mida ja millal hinnatakse, milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ning millised on hindamise kriteeriumid. Õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima.

Arutluste, juhtumianalüüside, loominguliste tööde ja projektülesannete puhul hinnatakse arvamuste ja seisukohtade argumenteeritust, seostatust ja veenvust, õpilase seisukohtadele minevikusündmuste, ühiskonnas ja maailmas toimuva kohta antakse sõnalist kirjeldavat tagasisidet. Praktiliste ja loominguliste ülesannete sooritamisel hinnatakse nii protsessi kulgu kui tulemust, probleemide märkamise ja analüüsi oskust, suutlikkust rakendada teoreetilisi teadmisi praktiliselt õpituatsioonis. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid pööratakse tähelepanu ka õpilase keelekasutusele, sh erialaste terminite, isiku-, riikide- ja kohanimede, rahvusvaheliselt aktsepteeritud lühendite õigele kasutusele ja õigekirjale, mida arvestatakse hindamisel vastavalt ülesande eesmärgile ja kokkulepitud hindamiskriteeriumidele. Erineva keerukusastmega teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamise võimaldamiseks kasutatakse mitmekesiseid hindamisviise ja -vorme. Hindamisvahendi ja -viisi valik sõltub püstitatud õppeeesmärkidest ja eeldatavast õpitulemusest. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Ajaloo hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajalooühtumuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväarsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, analüüsi, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud hinnangute kaudu.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise osapoole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest gümnaasiumi riikliku õppekava üldosa sätetest, hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

Hindamisel on aluseks Vastseliina Gümnaasiumi hindamisjuhend.

1.7 Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid lähtudes allikatest, tõendus põhjustest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Kool võimaldab viia õpet läbi ruumis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus liikumist eeldavateks tegevusteks nagu rühmatööd, dramatiseeringud, rolli- ja õppemängud;
- 2) internetiühendus nii õpetajal kui ka õpilastel, digitehnoloogia ning audiovisuaalse esitluse ja videoühenduse kasutamise võimalused.

Kool võimaldab

- 1) korraldada õpet väljaspool klassiruumi, nt mäluasutuses või ametiasutuses;
- 2) kasutada ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid;
- 3) õppekäike ja kohtumisi erinevate valdkondade esindajatega.

2. Ainekavad

2.1. Ajalugu

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajaloo-teadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajalooõpetus aitab õpilasel omandada kultuuriruumis ning ajalookeskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi ning teadvustada ja analüüsida minevikunähtuste muutlikkust, tõlgendatavust, omavahelisi seoseid ning seoseid tänapäevaga ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, võõrvallutustega kaasnenud mõju erinevatel ajaperioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning inimsusevastaseid kuritegusid. Käsitletakse inimeste igapäevaelu ja maailmapilti, ühiskonda, kultuuri ja mõtteviisi, sh väärtushinnangute muutumist, ning ajaloolisi isikuid ja sündmusi, lähtudes mitmeperspektiivsuse põhimõttest, mis tähendab erinevate vaatenurkadega arvestamist.

Gümnaasiumi ajaloo õppesisu korraldamise üle otsustatakse kooli õppekavas. Võimalik on korraldada õpe kursuste kaupa või lõimida Eesti- ja üldajaloo ainesisu. Kui Eesti ajalugu õpitakse iseseisvate kursustena, peaks esmalt käsitlema vastavaid üldajaloo teemaplokke, mis annavad avarama konteksti Eesti ajaloole.

Gümnaasiumi ajalooõpetuses tähtsustatakse probleemikeskset käsitlust, analüüsides hinnanguid ja tõlgendusi erinevast seisukohast lähtudes. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ning ajalooürija seisukohast, kujundatakse kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse, võrreldakse ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikais ning hinnatakse allikate usaldusväärsust. Avatud arutelu käigus tuleks analüüsida klassis esilekerkivaid küsimusi, arvamusi ja seisukohti, sh tundlikke ja vastuolulisi teemasid, mis on põhjustatud oluliste väärtuste ja huvide konfliktist või nende aluseks olevate faktide või väidete vaidlustamisest. Tundlike ja vastuoluliste teemade käsitlemine ajalooõpetuses eeldab erinevate seisukohtade ärakuulamist ja nende üle arutamist; mitmeperspektiivne ajalooõpe lubab käsitada tundlikke ajaloooteemasid laiemas võrdlevas kontekstis ja eri osapoolte seisukohast või rollist lähtudes. Ajaloosündmuste mitmetahulise käsitluse kaudu on võimalik vältida mineviku vastasseisude ülekannet praegustele grüpiidentiteetidele.

Ajalooõpetus arvestab õpilaste kultuurilise taustaga, suhestades õppeprotsessi õpilaste ajalookultuuriga. Kultuuritundlik ajalooõpetus tähendab ajaloooteemade mitmeperspektiivset käsitlemist ja erinevate ajalookogemuste arvestamist, kuid samas tuleb vältida relativismi, st kõigi vaatenurkade võrdselt asjakohaseks tunnistamist. Erinevate vaatenurkade võrdlemisel saab toetuda üldhumanistlikele väärtustele ja ajaloooteaduslikele põhimõtetele (tõendipõhisus, allikakriitilisus jms).

Ajalooõpetuses väärtustatakse kultuurilist mitmekesisust, sh kujundatakse mõistmist, et mitmekesisus on ühiskonna rikkus ja arengu tingimus. Teadvustatakse õppija rolli kultuuripärandi säilitajana ning edasikandjana. Ajalooõpetus toetab õppija enesemääratluse kujunemist, aga ka võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Õppijat suunatakse uurimise, arutluse ning analüüsi kaudu looma seoseid ja tegema järeldusi, kujundama isiklikku suhtumist ning põhjendama seda argumenteeritult. Kriitilise mõtlemise kujundamiseks käsitletakse erinevaid allikaid jt õppetekste, mis annavad ajaloosündmustele hinnangu erinevast seisukohast lähtudes. Ajalooõpetuse analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriidentiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajaloooteadus.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, internet, eri inimesed ning paigad. Selle kogemuse ühendamisel koolis õpituga kujuneb õpilasel järk-järgult arusaam ajalooost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade käsitlus erinevatest aspektidest lähtudes.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse koos teadmiste laiendamisega erinevaid oskusi:

- 1) ajas orienteerumise oskus; oskus leida, analüüsida ja mõista seoseid ning mõtestada sündmuste ja nähtuste ajaloolise tausta kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus; erialase sõnavara laienemine;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastates erinevate lahenduste pakkumise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemise oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades, koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüsi ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise, kriitiline hindamise ja analüüsi oskus, allika usaldusväärsuse hindamise oskus;

7) suulise ja kirjaliku eneseväljenduse, referaadi ja ajaloo uurimistöö koostamise oskus, oskus kasutada IT-vahendeid info hankimiseks ja tulemuste esitlemiseks.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning see toimub erinevate õppeteemade käsitlemise kaudu. Oskuse eeldatavat saavutustaset kirjeldatakse gümnaasiumi lõpus õpitulemustena.

2.1.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) analüüsib ajalooperioodide iseloomulikke tunnuseid, vaimulaadi ja erinevuste põhjusi, mõistab ja analüüsib ajaloolise arengu jätkuvust ja muutuste põhjusi, mõistab minevikus elanud inimeste elu ajaloolises kontekstis ning üksiksiku valikute ja otsuste tähtsust inimkonna ajaloo kujundamisel;
- 2) analüüsib Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo kontekstis ning mõistab vastastikuseid seoseid;
- 3) mõistab tänapäeva Eesti ühiskonna kujunemise ajaloolist tausta, tunneb ära mineviku mõjutusi;
- 4) mõistab, et inimeste eluviisi, väärtushinnanguid ja ühiskonnaelu mõjutavad religioon ja ideoloogiad, mõistab teaduse ning kultuuri arengu ja tehnoloogiliste muutuste mõju ühiskonnale ja nende vastastikuseid seoseid;
- 5) mõistab suurriikide mõju maailma majandusele ning poliitikale eri ajastuil, analüüsib riikidevahelist koostööd ja konfliktide lahendamise viise;
- 6) analüüsib demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide arengu põhijooni;
- 7) mõistab ajaloosündmuste ja -protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ja tagajärgi, analüüsib kriitiliselt infot, eristab fakti arvamusest;
- 8) tunneb inimkonna kultuurisaavutusi ja mõistab kultuuri järjepidevust;
- 9) mõtestab enda rolli kultuuri kandjana ja kultuuripärandi säilitajana, teadvustab kultuurilist mitmekesisust ja kultuuri rolli enesemääratlemises;
- 10) mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju.

2.1.3. Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus;
- 2) mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas;
- 3) iseloomustab ja võrdleb ajastuid erinevate ühiskonnaelu valdkondade kaudu;
- 4) teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus;
- 5) rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat;
- 6) toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas;
- 7) mõistab ajaloolise arengu järjepidevust Eestis, sealhulgas kodukoha ajaloo näitel ja Euroopa ajaloo kontekstis;
- 8) seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära;

- 9) analüüsib näidete kaudu, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel;
- 10) toob näiteid ristiusu mõjust Eesti ühiskonnaelu eri valdkondadele;
- 11) selgitab, millest sõltus eri ajastutel inimeste sotsiaalmajanduslik staatus Eestis ja Euroopas;
- 12) selgitab allikatele tuginedes tänapäeva Eesti ühiskonnale iseloomulike ilmingute ja arengute ajaloolist tausta, hinnangute muutumist ajas ja põhjendab nende tagamaid;
- 13) teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi;
- 14) analüüsib Eesti ühiskonnaelu erinevate suurriikide koosseisus, lähtudes erinevast perspektiivist;
- 15) teab religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusi ning mõju ühiskonna arengule;
- 16) analüüsib, millistest teguritest võisid olla mõjutatud inimeste ideoloogilised valikud;
- 17) selgitab näidete abil tehnoloogia arengu ja ühiskonna vastastikust mõju;
- 18) analüüsib näidete toel hariduse arengut erinevatel ajaperioodidel, mõistab, kuidas mõjutas haridus ühiskonna arengut ja inimese elu;
- 19) tunneb inimkonna kultuurisaavutusi ajastu kontekstis, selgitab näidete abil nende tähtsust oma ajas ning nende mõju järgnevatel ajastutele, mõistab kultuuri järjepidevust;
- 20) analüüsib kultuuri ja teaduse ajaloolist arengut, nimetab teaduse ja tehnika arengu saavutusi ning kirjeldab nende rakendamist erinevast perspektiivist;
- 21) teab Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
- 22) toob näiteid suurriikide poliitilisest ja majanduslikust arengust ja koostööst eri ajastutel, selgitades koostöö eesmärke;
- 23) analüüsib erinevatest perspektiividest kolonialismi majanduslikke, poliitilisi ja eetilisi aspekte, tuues välja koloniaalimpeeriumide tekke ja lagunemise põhjused;
- 24) analüüsib 20.–21. sajandi suurriikide arenguhooni ja tähtsuse muutumist rahvusvahelistes suhetes;
- 25) toob näiteid demokraatia kujunemisloost;
- 26) võrdleb inimeste õigusi, kohustusi ja vabadusi demokraatlikus ühiskonnas ja diktatuuris ning kujundab oma seisukoha;
- 27) analüüsib demokraatia avaldumist ühiskonnaelus ja poliitikas uusajast tänapäevani;
- 28) analüüsib riikide poliitilist arengut 20. sajandil, kõrvutades demokraatlikku ja diktatuuriühiskonda;
- 29) tõlgendab ajaloosündmusi allikatele tuginedes erinevast vaatenurgast;
- 30) mõistab, et nii ajalooallikas kui ka ajaloonarratiiv on mõjutatud selle autorist, loomise asjaoludest, ajastust ning tõlgendajast;
- 31) selgitab näidete varal sündmuste või protsesside erineva tõlgendamise põhjusi ning ühekülgse ajalookäsitluse tagajärgi;
- 32) eristab fakti arvamusest, hindab allikaid kriitiliselt, tunneb ära valeuudise;
- 33) märkab minevikupärandit ja väärtustab seda ajalooallikana, mõtestades selle tähendust;
- 34) mõistab, kuidas kultuuripärand peegeldab minevikuühiskonda, analüüsib kultuuri arengu põhijooni ning seostab neid ühiskonnas toimunud muutustega;
- 35) toob näiteid eesti kultuurist minevikus, saab aru eesti kultuuri järjepidevusest ja erinevatest mõjutustest;
- 36) toob näiteid erinevate kunstistiilide avaldumisest, sh Eesti kunstis;
- 37) analüüsib näidete toel, kuidas loodus on mõjutanud inimtegevust ning inimtegevus loodust.

10. klass	
Üldajalugu	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Vanaaeg	
Kreeka linnriigid: valitsemine, kodanikkond, eluolu. Sparta ja Ateena.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus; 2. mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost antiikaja näidete põhjal; 3. tunneb ning võrdleb demokraatliku ja aristokraatliku linnriigi toimimise põhimõtteid; 4. näitab kaardil Kreeka linnriike.
Hellenid ja barbarid: hellenite kasvatus, haridus ja igapäevaelu.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas; 2. mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost antiikaja näidete põhjal.
Kreeka kultuur: mütoloogia ja religioon. Homerose eeposed. Ajalookirjutuse algus. Kõnekunst. Teater. Filosoofia: Sokrates, Platon, Aristoteles. Olümpiamängud.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas; 2. mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost antiikaja näidete põhjal; 3. läbi isikute analüüsib Vana-Kreeka tähtsust ja mõju Euroopa arengus.
Makedoonia tõus ja hellenism: Aleksander Suur.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus.
Rooma riigi teke. Rooma vabariik ja selle korraldus. Rooma tõus suurriigiks: armee. Caesar. Keisrivõimu kehtestamine: Augustus. Lääne-Rooma ja Ida-Rooma.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat; 2. tunneb ning võrdleb Rooma vabariigi ja keisririigi toimimise põhimõtteid; 3. näitab kaardil Rooma riigi laienemist.
Rooma ühiskond ja eluolu: perekond, kasvatus ja haridus. Rooma õigus. Rooma kui antiikaja	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas;

suurlinn. Ehituskunst.	2. mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost antiikaja näidete põhjal.
Religioon: ristiusu teke ja levik ning tõus riigiusuks.	Kursuse lõpus õpilane: 1. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; 2. iseloomustab religiooni ja mütoloogia osa antiikaja inimese maailmapildis ning kristluse tekkelugu ja kujunemist riigiusuks; 3. selgitab antiiktsivilisatsioonide tähtsust maailma ajaloos antiikaja näidete põhjal ning mõistab antiigipärandi olulisust tänapäeval.
Antiiktsivilisatsioonide saavutused ja tähtsus maailma ajaloos.	Kursuse lõpus õpilane: 1. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; 2. toob esile seosed antiikkultuuri ja Euroopa kultuuri kujunemise vahel.
Keskaeg	
Rahvasterändamine ja Lääne-Rooma riigi langus.	Kursuse lõpus õpilane: 1. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; 2. mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemuslikku seost keskaja kontekstis.
Frangi riik: Karl Suur. Lääne-Euroopa riikide teke.	Kursuse lõpus õpilane: 1. toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas; 2. iseloomustab keskaja ühiskonda ja eluolu ning analüüsib kriitiliselt keskaja erinevaid teabeallikaid.
Ühiskond ja eluolu: läänikord. Feodaalide ja talurahva eluolu. Rüütlikultuur. Linnaühiskond: kaubandus, käsitöö, valitsemine.	Kursuse lõpus õpilane: 1. rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat;

	<ol style="list-style-type: none"> iseloostab keskaja ühiskonda ja eluolu ning analüüsib kriitiliselt keskaja erinevaid teabeallikaid; teab linnade tekkimise põhjusi ja iseloostab, kuidas funktsioneeris linnaühiskond.
Islami teke ja levik: Muhamed. Koraan.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas; iseloostab islami teket ja levikut ning väärtustab islami kultuuripärandit.
Ilmalik võim ja vaimulik autoriteet: keisrivõim ja paavstlus. Religiooni dominantsus. Vaimulikud ordud. Ketserlus. Ristisõjad.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooajalooperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas; teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; iseloostab kiriku osa keskaja ühiskonnas ja kultuuris ning inimeste mõttemaailma kujundajana; teab ristisõdade põhjusi ja tulemusi ning mõju kultuurile ja väärtushinnangutele.
Ülikoolid ja skolastika.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> iseloostab ja võrdleb ajastuid erinevate ühiskonnaelu valdkondade kaudu; toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas; iseloostab keskaegsete ülikoolide tegevust.
Uusaeg	
Uue maailmapildi kujunemine: renessanss ja humanism, maadevastuste mõjud ning tagajärjed, reformatsioon ja vastureformatsioon.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus; mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri

	<p>olemuslikke seoseid erinevatel ajaloo perioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas;</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; 4. toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas; 5. iseloomustab uut maailmapilti ning selgitab renessansi, maadevastuste ja reformatsiooni osa selle kujunemisel; analüüsib kriitiliselt erinevaid teabeallikaid.
<p>Absolutism ja parlamentarism: poliitiline kaart uusaja alguses. Absolutism Prantsusmaal, parlamentarismi kujunemine ja kindlustumine Inglismaal. Ameerika Ühendriikide iseseisvumine.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; 2. näitab ja analüüsib uusajal toimunud muutusi Euroopa poliitilisel kaardil; 3. mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemusliku seose ning väärtushinnangute muutumist uusajal.
<p>Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni sõjad, nende mõju Euroopale: valgustus. Viini kongress. Rahvusluse tõus ja rahvusriikide teke.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; 2. näitab ja analüüsib uusajal toimunud muutusi Euroopa poliitilisel kaardil; 3. mõistab riigi, kultuuri ja ühiskonna olemusliku seose ning väärtushinnangute muutumist uusajal.
<p>Industriaalühiskond: tööstuslik pööre, industriaalühiskonna tunnused. Maailmamajandus, teaduse ja tehnoloogia areng uusajal</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajaloo perioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas; 2. tunneb teaduse ja tehnika arengu põhijooni ning tähtsamaid saavutusi

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, essee kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ajaloo teemaliste saadete vaatamine televiisorist ja kuulamine raadiost, diagrammide analüüs, diagrammide joonistamine, skeemide ja tabelite täitmine, ajaloolise sisuga artiklite lugemine ja analüüs, ajaloolise sisuga filmide vaatamine ja analüüs, plakati joonistamine, ajajoone joonistamine ja sündmuste kandmine ajajoonele, töö ajaloo kaardiga, töö ajalooallikatega, rollimängud, mõistekaardi koostamine, referaadi koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, esitluse koostamine ja ettekandmine, diskussioon, sik-sak rühmatöö, rollimäng, venni diagramm, probleemiaken, mälumäng, juhtumianalüüs, arvamusjoon, ajurünnak, loo kirjapanek, intervjuu, T-tabel, küsimuste moodustamine, arvestusliku töö koostamine, sedelite järjestamine, Alias, TTS (tean, tahan teada, sain teada), lühiuurimus.

10. klass	
Eesti ajalugu I	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Eesti esiaeg	
<p>Jääaeg ja selle taandumine. Inimasustuse algus Euraasia põhjaosas.</p> <p>Muinasaja allikad ja nende uurimine.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus; 2. teab tähtsamaid Eesti esiaja perioode; mõistab muististe kui ajalooallikate eripära.
<p>Kiviaja arheoloogilised kultuurid Eestis: Kunda kultuur, kammkeraamika kultuur, nõorkeraamika ehk venekirveste kultuur – elanike peamised tegevusalad ning kultuuri iseloomustavad muistised. Pronksiaeg. Asva kultuur. Rauaaeg. Põlispõllundus, kalmed, linnused.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas; 2. kirjeldab inimeste eluolu ja toob näiteid inimeste tegevusaladest ja nende muutustest esiajal. 3. teab mõnda kodukohas asuvat muistist või kodukoha inimasustuse tekkelugu (Tamula asulakoht umb 4500a eKr, Sakalovapalo kääpad Obinitsas I at II pool, 5.-7. saj-st pärinev Päävä-püürdmisemägi e. Hobuseselja mäel asuv muinaslinnus, arheoloogilistel kaevamistel saadud leiud pärinevad enamjaolt 5.–7. sajandist, s.o. keskmisest rauaajast, ent linnamägi oli arvatavasti kindlustatud juba tuhatkond aastat varem. <p>Pärimustes on mäge peetud kultusepaigaks, kus pööripäevade ajal ohverdati päikesele. Siksälä kalme muinas- ja keskajal I aastatuhande lõpuveerandist kuni 15. sajandini kasutatud kalmistu ja sealsed leiud).</p>

<p>Eesti esiaja lõpul. Suhted naabritega: idaslaavlased, balti hõimud, viikingid. Rahvusvaheliste kaubateede kujunemine ja Eesti. Eesti ühiskond esiaja lõpul: sotsiaalne kihistumine. Maakonnad ja kihelkonnad. Linnused. Külad ja elamud. Muinasusund ning ristiusu levik Eestis. Muinasusundi seos loodusega. Vanimad teated ristiusu levikust Eestis.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat; 2. iseloomustab esiaja eestlaste suhteid naaberrahvastega ning vastastikuseid mõjutusi; 3. kirjeldab Eesti halduskorraldust ja majanduse arengut esiaja lõpul; 4. seletab ja kasutab kontekstis mõistet arheoloogiline kultuur, muistis, muinaslinnus, kalme, maakond, kihelkond, malev, animism.
Eesti keskaeg	
<p>Muistne vabadusvõitlus: Balti ristsõdade põhjused. Muistse vabadusvõitluse kulg. Eestlaste lüüasaamise põhjused ja tagajärjed. Henriku Liivimaa kroonika ajalooallikana.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära; 2. analüüsib Balti ristsõja põhjusi, kulgu ja tulemusi erinevate osaliste vaatenurgast; 3. teab religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusi ning mõju ühiskonna arengule.
<p>Vana-Liivimaa riigid: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Seisused. Maapäev. Vana-Liivimaa riikide omavahelised suhted ja suhted naabritega. Jüriöö ülestõus, selle põhjused ja tagajärjed.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. selgitab allikatele tuginedes tänapäeva Eesti ühiskonnale iseloomulike ilmingute ja arengute ajaloolist tausta, hinnangute muutumist ajas ja põhjendab nende tagamaid; 2. tunneb muutusi Vana-Liivimaa riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil; iseloomustab suhteid naaberriikidega. 3. teab, et Vastseliina piiskopilinnus rajati 1342 ja oskab kirjeldada elu linnuses; 4. teab, et Vastseliina piiskopilinnuse kõrval asus keskaegne alev; 5. kirjeldab Vastseliina piirkonda, näitab kaardil sõja- ja kaubateid.

<p>Keskaja ühiskond Eestis: läänikorraldus. Mõisate rajamine. Sunnismaisuse ja teoorjuse kujunemine. Keskaegsed linnad Eestis: linnade valitsemine. Käsitöö, kaubandus, Hansa Liit. Gildid ja tsunftid. Eluolu linnas.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. selgitab, millest sõltus eri ajastutel inimeste sotsiaalmajanduslik staatus Eestis ja Euroopas; 2. teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi; 3. iseloomustab Eesti keskaja ühiskonda: läänikord, talurahva õiguslik seisund ning majanduslik olukord, käsitöö ja kaubandus, eluolu linnades; loob seoseid Eesti ja Euroopa ajaloo vahel keskajal; 4. kirjeldab elu Vastseliina linnuses.
<p>Kirik ja kultuur: vaimulikud ordud ja kloostrid.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat; 2. kirjeldab Eesti keskaja kultuuri põhijooni ning mõistab ristiusu mõju Eesti kultuurile, vaimuelule ja väärtushinnangute muutumisele; saab aru kultuurilisest järjepidevuses; 3. teab, et Vastseliina linnuses tegutses kirik ning sinna korraldati palverännakuid.
<p>Üleminek keskajast uusaega</p>	
<p>Tugeva keskvõimuga riikide kujunemine Läänemere regioonis.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsib Eesti ühiskonnaelu erinevate suurriikide koosseisus, lähtudes erinevast perspektiivist; 2. teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi; 3. teab muutusi riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil sõdade ajal.

<p>Reformatsioon Eestis: haridusolud. Eestikeelse trükisõna algus.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusi ning mõju ühiskonna arengule; 2. iseloomustab reformatsiooni mõju ja tähtsust eesti kultuuriloos; analüüsib muutusi mentaliteedis ning vaimuelus; 3. analüüsib, millistest teguritest võisid olla mõjutatud inimeste ideoloogilised valikud.
<p>Liivi sõda: Vana-Liivimaa asend Läänemere regioonis. Liivi sõja eellugu, kulg ja tulemused.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära; 2. selgitab allikate alusel Liivi sõja eellugu, kulgu ja tulemusi.
<p>Eesti kolme kuningriigi valduses: riiklik korraldus ja poliitiline kaart. Vastureformatsioon.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsib Eesti ühiskonnaelu erinevate suurriikide koosseisus, lähtudes erinevast perspektiivist; 2. teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi; 3. teab muutusi riiklikus korralduses ja poliitilisel kaardil sõdade ajal.
<p>Kultuuri areng: Balthasar Russowi kroonika ajalooallikana. Reformatsiooni ja vastureformatsiooni mõju vaimuelule.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusi ning mõju ühiskonna arengule; 2. iseloomustab reformatsiooni mõju ja tähtsust eesti kultuuriloos; analüüsib muutusi mentaliteedis ning vaimuelus; 3. analüüsib, millistest teguritest võisid olla mõjutatud inimeste ideoloogilised valikud.

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, essee kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ajaloo teemaliste saadete vaatamine televiisorist ja kuulamine raadiost, diagrammide analüüs, diagrammide joonistamine, skeemide ja tabelite täitmine, ajaloolise sisuga artiklite lugemine ja analüüs, ajaloolise sisuga filmide vaatamine ja analüüs, plakati joonistamine, ajajoone joonistamine ja sündmuste kandmine ajajoonele, töö ajaloo kaardiga, töö ajalooallikatega, rollimängud, mõistekaardi koostamine, referaadi koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, esitluse koostamine ja ettekandmine, diskussioon, sik-sak rühmatöö, rollimäng, venni

diagramm, probleemiaken, mälumäng, juhtumianalüüs, arvamused, ajurünnak, loo kirjapanek, intervjuu, T-tabel, küsimuste moodustamine, arvestusliku töö koostamine, sedelite järjestamine, Alias, TTS (tean, tahan teada, sain teada), lühiuurimus.

11. klass	
Eesti ajalugu II	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Rootsi aeg	
Rootsi suurriigi ajastu. Rootsi keskvoim ja baltisaksa aadel.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab, kuidas Eesti haldusjaotus on ajas muutunud ning selgitab muutuste põhjusi; 2. teab, kuidas toimus Rootsi võimu järkjärguline kehtestamine kogu Eesti alal; 3. õpilane analüüsib Eesti ühiskonnaelu erinevate suurriikide koosseisus, lähtudes erinevast perspektiivist.
Majanduslik areng: talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord. Reduktsioon ja selle tulemused. Manufaktuuride teke. Kaubandus.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. selgitab, millest sõltus eri ajastutel inimeste sotsiaalmajanduslik staatus Eestis ja Euroopas; 2. selgitab allikatele tuginedes tänapäeva Eesti ühiskonnale iseloomulike ilmingute ja arengute ajaloolist tausta, hinnangute muutumist ajas ja põhjendab nende tagamaid; 3. kirjeldab talurahva õigusliku ja majandusliku olukorra muutumist Rootsi ajal.
Vaimuelu ja kultuur: luterlus riigiusuna. Esimesed gümnaasiumid. Ülikooli asutamine Tartus. Rahvaharidus. Eestikeelse kirjasõna levik.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab religioonide ja ideoloogiliste õpetuste tekkelugu, leviku põhjusi ning mõju ühiskonna arengule; 2. mõistab luterluse mõju ning Rootsi aja tähtsust eesti kultuuri ja hariduse arengus, ajaloos ning tänapäeval; 3. analüüsib, millistest teguritest võisid olla mõjutatud inimeste ideoloogilised valikud. 4. teab, et Vastseliina kihelkonnas on alguse saanud talurahvale hariduse andmine.

Eesti 18. sajandil	
Põhjasõda: Põhjasõja põhjused, kulg ja tulemused.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; 2. seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajalooga, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära; 3. selgitab Põhjasõja põhjusi, tulemusi ja mõju; 4. teab, et Peeter I on külastanud Vastseliina piiskopilinnust; 5. selgitab, mis põhjusel Vastseliina piiskopilinnus Põhjasõja ajal hävitati.
Rahvastikuprotsessid Eestis 16.–18. sajandil. Sõdade, haiguste, olmetingimuste ja näljahädade mõju rahvastikule.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat.
Balti erikord: Vene keskvoim ja baltisaksa seisuslik omavalitsus. Talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord. Asehalduskord.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsib Eesti ühiskonnaelu erinevate suurriikide koosseisus, lähtudes erinevast perspektiivist; 2. iseloomustab Balti erikorda ning selle mõju Eesti arengule.
Vaimuelu 18. sajandil: baltisaksa kultuur ja talurahvakultuur. Rahvaharidus. Pietism ja valgustus.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mõistab ajaloolise arengu järjepidevust Eestis, sealhulgas kodukoha ajaloo näitel ja Euroopa ajaloo kontekstis. 2. teab, et Vastseliina kool on üks vanimaid Võrumaal. Ta on alustanud oma tegevust 1729. või 1730. aastal Vastseliina kiriku köstri rehetares. Selle oletuse aluseks on dokument, mis pärineb Läti Ajaloo- arhiivist Riiast. Dokument on koostatud 1736.
Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul	
Moderniseeruv Euroopa: industriaalühiskonna kujunemine, rahvuslik liikumine. Venemaa 19. sajandil ja 20. sajandi algul.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. kirjeldab moderniseeruvat Euroopat ja Venemaad 19. sajandil ja 20. sajandi algul; 2. analüüsib Euroopa valgustusideede mõju Eesti vaimuelule.
Talurahva vabanemine: pärisorjuse kaotamine	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p>

<p>Eestis. Talurahva omavalitsuse kujunemine. Talude päriksostmine. Usuvahetusliikumine. Tööstuse areng. Erinevused Põhja- ja Lõuna-Eesti arengus.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. teab, kuidas muutus talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord, ning selgitab majandusprotsesside ja talurahvaseaduste seoseid; 2. teab, kuidas muutus talurahva õiguslik seisund ja majanduslik olukord, ning selgitab majandusprotsesside ja talurahvaseaduste seoseid; 3. teab, millal vabastati Vastseliina kihelkonna talupojad pärisorjusest ja kuidas käis talude päriksostmine.
<p>Ärkamisaeg: eelärkamisaeg. Estofiilid. Tartu ülikool 19. sajandil. Eesti haritlaskonna kujunemise algus. Seltsiliikumine. Tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ja nende eestvedajad, erimeelsused eesmärkide saavutamisel.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära; 2. mõistab ärkamisaja tähendust ja tähtsust ning selle mõju kodanikuühiskonna kujunemisele Eesti ajaloos; 3. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid estofiil, ärkamisaeg, rahvuslik liikumine, venestamine, Aleksandrikool; 4. õpilane selgitab allikatele tuginedes tänapäeva Eesti ühiskonnale iseloomulike ilmingute ja arengute ajaloolist tausta, hinnangute muutumist ajas ja põhjendab nende tagamaid; 5. iseloomustab rahvusliku liikumise eeldusi ja seoseid Euroopaga; 6. teab, millised olid tähtsamad rahvusliku liikumise ettevõtmised ning kes olid rahvusliku liikumise eestvedajad; analüüsib allikate alusel rahvusliku liikumise ettevõtmisi ja ideid. 7. Fr. R. Kreutzwaldi tegevus Võrus arsti ja kirjanikuna.
<p>Moderniseeruv Eesti: majanduse areng. Raudteede ehitamine, selle mõju majanduslikule ja sotsiaalsele arengule. Suurtööstuse kujunemine. Põllumajanduse areng. Talurahva kihistumine. Ülevenemaaliste seaduste laienemine Eestile. Venestusaja mõju haridusele, kultuurile ja rahvuslikule liikumisele. Rahvusliku professionaalse kultuuri kujunemine. Uus rahvuslik tõus. Poliitilised rühmitused Eestis. 1905. aasta</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; 2. iseloomustab muutusi Eesti ühiskonnas ja ühiskondlik-poliitilise mõtte arengut 19. sajandi lõpul ning loob seoseid omariikluse kujunemisega.

sündmused ja nende mõju ühiskonnale.	
--------------------------------------	--

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, essee kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ajaloo teemaliste saadete vaatamine televiisorist ja kuulamine raadiost, diagrammide analüüs, diagrammide joonistamine, skeemide ja tabelite täitmine, ajaloolise sisuga artiklite lugemine ja analüüs, ajaloolise sisuga filmide vaatamine ja analüüs, plakati joonistamine, ajajoone joonistamine ja sündmuste kandmine ajajoonele, töö ajaloo kaardiga, töö ajalooallikatega, rollimängud, mõistekaardi koostamine, referaadi koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, esitluse koostamine ja ettekandmine, diskussioon, sik-sak rühmatöö, rollimäng, venni diagramm, probleemiaken, mälumäng, juhtumianalüüs, arvamused, ajurünnak, loo kirjapanek, intervjuu, T-tabel, küsimuste moodustamine, arvestusliku töö koostamine, sedelite järjestamine, Alias, TTS (tean, tahan teada, sain teada), lühiuurimus.

11. klass	
Lähiajalugu I	
Eesti ja maailm 20. sajandi esimesel poolel	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Maailm I maailmasõja eel	
Maailma poliitiline kaart enne Esimest maailmasõda (piirid Euroopas, koloniaalimpeeriumid). Sõjalised liidud enne Esimest maailmasõda. Teaduse ja tehnika areng enne esimest maailmasõda ning selle mõju inimeste igapäevaelule.	Kursuse lõpus õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ajaloo perioode, neile iseloomulikke tunnuseid ja vaimulaadi ajaloolises arengus; 2. analüüsib 20.–21. sajandi suurriikide arenguhooni ja tähtsuse muutumist rahvusvahelistes suhetes; 3. iseloomustab suurriikide arenguhooni ja rolli muutumist rahvusvahelistes suhetes; 4. tunneb maailma poliitilist kaarti enne Esimest maailmasõda: näitab kaardil suurriikide sõjalistesse blokkidesse kuuluvaid riike, koloniaalimpeeriume; 5. rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat; 6. iseloomustab maailma majanduse arenguhooni; analüüsib teaduse ja tehnika mõju inimeste eluolule.
Esimene maailmasõda, Eesti Vabadussõda	
Esimese maailmasõja põhjused. Sõdivad pooled ja tähtsamad sõjatandrid. Esimese	Kursuse lõpus õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsib Esimese maailmasõja põhjusi

<p>maailmasõja tagajärjed: impeeriumide lagunemine, uute rahvusriikide sünd Euroopas, uus maailmakord ja Rahvasteliit. Eesti iseseisvumine: eeldused, iseseisvumine, Vabadussõda, Tartu rahu.</p>	<p>ning sõdivate poolte taotlusi;</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. analüüsib Esimese maailmasõja tagajärgi ja mõju maailma arengule; 3. analüüsib Eesti omariikluse saavutamise eeldusi ja protsessi; 4. teab Eesti Vabadussõja sündmusi ning kirjeldab sõja käiku kaardi alusel; 5. oskab kirjeldada Vabadussõja sündmusi oma kodukohas; 6. mõistab Vabadussõja ja Tartu rahu tähendust Eesti Vabariigi kindlustumisel; 7. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Veebruarirevolutsioon, autonoomia, Asutav Kogu, Landeswehr, Tartu rahu; 8. teab, kes olid Nikolai II, Vladimir Lenin, Jaan Poska, Johan Laidoner ja Konstantin Päts, ning iseloomustab nende tegevust; 9. seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära; 10. mõistab ajaloolise arengu järjepidevust Eestis, sealhulgas kodukoha ajaloo näitel ja Euroopa ajaloo kontekstis; 11. tõlgendab ajaloosündmusi allikatele tuginedes erinevast vaatenurgast; 12. rekonstrueerib minevikus elanud inimese elu, arvestades ajastu eripära ning inimese sotsiaalset ja kultuuritausta, rakendades empaatiat; 13. teab, kuidas arenes elu Vastseliina piirkonnas.
<p>Maailmasõdadevaheline aeg: demokraatia ja diktatuurid</p>	
<p>Euroopa-kesksus ning rahvusvahelised suhted. Demokraatia levik. Demokraatia põhijooned Suurbritannia, Prantsusmaa ja USA näitel: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu. Majanduskriis: põhjused, levik ja mõju, Roosevelti uus kurss. Autoritarism, totalitarism: fašism, natsionaalsotsialism, kommunism. Diktatuuride iseloomulikud jooned, eripärad ja levik: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu. Uute konfliktide kujunemine, kriisikoldded. Eesti tee</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. toob näiteid suurriikide poliitilisest ja majanduslikust arengust ja koostööst eri ajastutel, selgitades koostöö eesmärgi; 2. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; 3. seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära;

demokraatilt autoritarismile: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu.

4. analüüsib allikatele tuginedes rahvusvahelisi suhteid 1920. ja 1930. aastail ning loob esile allikaandmete põhjal muutuste põhjused;
5. iseloomustab allikatele tuginedes majanduse arengut maailmasõdadevahelisel perioodil ning selgitab majanduskriisi põhjusi ja mõju;
6. toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas;
7. analüüsib, millistest teguritest võisid olla mõjutatud inimeste ideoloogilised valikud;
8. toob näiteid demokraatia kujunemise loost;
9. võrdleb inimeste õigusi, kohustusi ja vabadusi demokraatlikus ühiskonnas ja diktatuuris ning kujundab oma seisukoha;
10. analüüsib demokraatia avaldumist ühiskonnaelus ja poliitikas uusajast tänapäevani;
11. analüüsib riikide poliitilist arengut 20. sajandil, kõrvutades demokraatlikku ja diktatuuriühiskonda;
12. analüüsib ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda inimeste ühiskondlike eneseteostusvõimaluste kaudu;
13. analüüsib Eesti ühiskonna poliitilist arengut 1920. ja 1930. aastail, selgitab autoritarismi kujunemise põhjusi ja mõju ühiskonnale ning iseloomustab vaikivat ajastut;
14. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, kommunism, NSVL, fašism, natsionaalsotsialism, Rahvasteliit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, vabadussõjalased;
15. teab, kes olid Jossif Stalin, Adolf Hitler, Benito Mussolini, Franklin D. Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan

	Tõnisson, ning iseloomustab nende tegevust.
Teine maailmasõda	
Teine maailmasõda kui Esimese maailmasõja jätk. Teise maailmasõja põhjused: Saksamaa, Nõukogude Liidu ja Jaapani agressiivne välispoliitika ning demokraatlike Lääneriikide lepituspoliitika nurjumine. Sõdivad pooled: Saksamaa ja tema liitlased. Hitleri-vastane koalitsioon ja selle kujunemine: Atlandi harta, Teherani, Jalta ja Potsdami konverentside tähtsus. Tähtsamad sõjatandrid ja lahingud: rinded, tähtsamaid lahingud (Pearl Harbor, Moskva, Midway, Stalingrad, Kursk, El-Alamein, Normandia dessant). Teise maailmasõja tulemuste vastuolulisus ja selle tagajärjed maailma poliitilisele, majanduslikule ja ideoloogilisele arengule. Eesti Teises maailmasõjas: iseseisvuse kaotamine, okupatsioonid, sõjakaotused ja -kahjud, sõja mõju inimeste elukäikudele. Pagulaskond.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; 2. seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära; 3. analüüsib allikatele tuginedes rahvusvahelisi suhteid Teise maailmasõja eel; 4. iseloomustab Teise maailmasõja põhjust ja tagajärgi; 5. analüüsib allikatele tuginedes Teist maailmasõda kui humanitaarkatastroofi; 6. analüüsib Teise maailmasõja mõju Eesti ajaloole; 7. teab, kes olid Winston Churchill, Charles de Gaulle, Dwight Eisenhower, Georgi Žukov, Johannes Vares ja Otto Tief, kasutab kontekstis mõisteid Anšluss, Müncheneri konverents, MRP, baaside leping, okupatsioon, holokaust, suvesõda, Atlandi harta, ÜRO.

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, essee kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ajaloo teemaliste saadete vaatamine televiisorist ja kuulamine raadiost, diagrammide analüüs, diagrammide joonistamine, skeemide ja tabelite täitmine, ajaloolise sisuga artiklite lugemine ja analüüs, ajaloolise sisuga filmide vaatamine ja analüüs, plakati joonistamine, ajajoone joonistamine ja sündmuste kandmine ajajoonele, töö ajaloo kaardiga, töö ajalooallikatega, rollimängud, mõistekaardi koostamine, referaadi koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, esitluse koostamine ja ettekandmine, diskussioon, sik-sak rühmatöö, rollimäng, venni diagramm, probleemiaken, mälumäng, juhtumianalüüs, arvamused, ajurünnak, loo kirjapanek, intervjuu, T-tabel, küsimuste moodustamine, arvestusliku töö koostamine, sedelite järjestamine, Alias, TTS (tean, tahan teada, sain teada), lühiuurimus.

12. klass	
Lähiajalugu II	
Eesti ja maailm 20. sajandi teisel poolel	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused

Külm sõda

Külma sõja kujunemine ja selle avaldumise vormid: võidurelvastumine, liidud. Kriisid: Korea sõda, Suessi kriis, Kuuba kriis, Vietnami sõda, Berliini kriisid. Kahepooluseline maailm: USA ja NSVLi vastasseis. Lõhestatud Saksamaa: lõhestamine, kahe Saksa riigi vahelised suhted.

Kursuse lõpus õpilane:

1. mõistab inimese, ühiskonna ja kultuuri olemuslikke seoseid erinevatel ajalooajalooperioodidel, analüüsib väärtushinnangute ja väärtusruumi muutumist ajas;
2. iseloomustab ja võrdleb ajastuid erinevate ühiskonnaelu valdkondade kaudu;
3. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus;
4. analüüsib näidete kaudu, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooajalooperioodidel;
5. analüüsib allikate põhjal külma sõja põhjusi ja kujunemist ning teab avaldumisvorme;
6. analüüsib allikate põhjal külma sõja kriiside tekkimise põhjusi ning osaliste taotlusi ja tulemusi;
7. analüüsib rahvusvahelist olukorda külma sõja ajal;
8. teab, kes olid Harry Truman, John F. Kennedy, Nikita Hruštšov, Fidel Castro ning iseloomustab nende tegevust;
9. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid külm sõda, kriisikolle, NATO, VLO, võidurelvastumine, raudne eesriie.

Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda

USA: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu. Ühise Euroopa integratsiooni otsingud. Euroopa integratsioon.

Kursuse lõpus õpilane:

1. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus;
2. võrdleb inimeste õigusi, kohustusi ja vabadusi demokraatlikus ühiskonnas ja diktatuuris ning kujundab oma seisukoha;
3. analüüsib demokraatlike riikide arengu põhijooni;
4. teab Euroopa integratsiooni kujunemist

	<p>ja põhietappe;</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. teab, kes olid Ronald Reagan ja Robert Schumann, ning iseloomustab nende tegevust; 6. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid Euroopa Liit, Euroopa Nõukogu, OSCE.
NSVL ja kommunistlik süsteem	
<p>Kommunistliku süsteemi kujunemine. Ida-blokk: poliitiline süsteem, majandus, ühiskonnaelu, Moskva poliitika ja kriisid: Ungari ülestõus, Praha kevad, Poola kriisid, solidaarsus. NSVL: stalinism, sula, stagnatsioon. Eesti NSV: ühiskond, majanduse areng, rahvastik, vastupanu vormid, suhted välisestiga.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. seostab Eesti ajalugu Euroopa ja maailma ajaloo, tuues esile erinevate ajalooperioodide eripära; 2. analüüsib näidete kaudu, kuidas Euroopa ja maailma kultuuri, majanduse ja poliitika areng on mõjutanud Eesti ühiskonda erinevatel ajalooperioodidel; 3. analüüsib kommunistliku süsteemi kujunemislugu ja põhijooni; 4. iseloomustab NSVLi ühiskonnaelu arengut; 5. analüüsib kommunistliku süsteemi kriiside põhjusi ja tagajärgi; 6. analüüsib Eesti ühiskonna arengut Nõukogude okupatsiooni ajal; 7. kirjeldab elu Nõukogude okupatsiooni ajal oma kodukohas, metsavendade tegevus, ühismajandite loomine, kultuurielu; 8. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kollektiviseerimine, industrialiseerimine, stalinism, sula, stagnatsioon, dissidentlus, Brežnevi doktriin, plaanimajandus, sotsialismileer, liiduvabariik, kultuurirevolutsioon; 9. teab, kes olid Jossif Stalin, Nikita Hruštšov, Leonid Brežnev, Mao Zedong, Johannes Käbin, Aleksander Dubček ja Lech Walesa, ning iseloomustab nende tegevust.
Maailm sajandivahetusel	
<p>NSVLi ja kommunistliku süsteemi lagunemine: Berliini müüri langemine, majanduslikud ja poliitilised reformid NSVLis. Kommunistliku bloki lagunemise ja kommunistlike ideede krahhi mõju väärtushinnangutele. Külma sõja lõpp ja</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab Euroopa ja maailma ajaloo pöördelisi sündmusi ja protsesse, mõistab nende tähtsust ja mõju ühiskonna arengus; 2. toob näiteid ajaloost, kuidas üksikisiku

<p>geopoliitilised muudatused: poliitilise kaardi muutumine. USA rolli muutus: uus jõudude vahekord maailmas. Eesti iseseisvuse taastamine. Integratsioon Euroopasse ja maailma: laulev revolutsioon, riikluse taastamine. Uued pingekolled: Balkani kriis. Eesti NSV: ühiskond, majanduse areng, rahvastik, vastupanu vormid, suhted Välis-Eestiga.</p>	<p>valikud on muutnud arusaamasid ühiskonnas tervikuna või kitsamas valdkonnas;</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. analüüsib allikate põhjal NSV Liidu ja selle mõjusfääri lagunemise põhjusi; 4. teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil pärast külma sõja lõppu; 5. analüüsib allikate põhjal jõudude vahekorra muutusi rahvusvahelistes suhetes ning uute pingekollete kujunemist; 6. analüüsib allikate põhjal Eesti iseseisvuse taastamist ning teab riikluse ülesehitamise käiku; 7. analüüsib allikate põhjal Eesti integreerumist Euroopasse ja maailma; 8. teab, kes olid Ronald Reagan, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, George Bush, Vaclav Havel, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning iseloomustab nende tegevust; 9. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, laulev revolutsioon, Rahvarinne, Balti kett, interrinne, ERSP, Eesti Kongress, Põhiseaduse Assamblee. 10. Teab, millised muutused toimusid kodukohas pärast Eesti taasiseseisvumist (talude taastamine, eraettevõtete tekkimine, kultuurielu Vastseliinas)
--	---

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, essee kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ajaloo teemaliste saadete vaatamine televiisorist ja kuulamine raadiost, diagrammide analüüs, diagrammide joonistamine, skeemide ja tabelite täitmine, ajaloolise sisuga artiklite lugemine ja analüüs, ajaloolise sisuga filmide vaatamine ja analüüs, plakati joonistamine, ajajoone joonistamine ja sündmuste kandmine ajajoonele, töö ajaloo kaardiga, töö ajalooallikatega, rollimängud, mõistekaardi koostamine, referaadi koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, esitluse koostamine ja ettekandmine, diskussioon, sik-sak rühmatöö, rollimäng, venni diagramm, probleemiaken, mälumäng, juhtumianalüüs, arvamused, ajurünnak, loo kirjapanek, intervjuu, T-tabel, küsimuste moodustamine, arvestusliku töö koostamine, sedelite järjestamine, Alias, TTS (tean, tahan teada, sain teada), lühiuurimus.

12. klass	
Lähiajalugu III	
20. sajandi arengu põhijooned: Eesti ja maailm	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Eluolu ja kultuur	
<p>Ühiskondlikud liikumised ja ideoloogiad: sotsialism, liberalism, noorsooliikumine, kodanikuõiguste liikumised, keskkonnakaitse. Ühiskondlike liikumiste ja ideoloogiate avaldumine kultuuris. Muutused eluolus: naiste emantsipatsioon, sport, mood, massikultuur, kodumasinad. Teaduse ja tehnika areng: autoajastu, raadio, televisioon, arvuti, internet, kosmoseajastu. Kultuurivaldkondade arengu iseloomulikud jooned: kunst, kirjandus, arhitektuur, muusika. Mitmekultuurilisuse kontseptsioon. Poliitiliste olude mõju Eesti kultuurile ja eluolule.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. arutleb inimeste igapäevaelu valikute üle demokraatlikes ja totalitaarsetes ühiskondades; 2. toob näiteid solidaarsusliikumistest ning kirjeldab nende mõju ühiskonnale; 3. teab teaduse ja tehnika arengu saavutusi ning iseloomustab nende rakendumist igapäevaelus; 4. toob näiteid kultuurielust ning seostab neid ühiskonnas toimunud muutustega.
Sõja ja rahu küsimus	
<p>Suhtumine sõdadesse: patsifism, võidurelvastumine, desarmeerimine, tuumasõja oht. Rahvusvahelised organisatsioonid: Rahvasteliit, ÜRO, NATO. Uue maailmakorra loomise katsed. Konfliktid ja nende lahendamise püüded Lähis-Ida näitel. Eesti osalemine rahvusvaheliste organisatsioonide töös.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. snalüüsib, mis asjaoludel kujunesid ja muutusid inimeste hoiakud ning väärtushinnangud sõja ja rahu küsimuses 20. sajandi jooksul; 2. snalüüsib allikate põhjal rahvusvaheliste organisatsioonide rolli riikidevahelistes suhetes; 3. selgitab Lähis-Ida kriisikolde kujunemise põhjusi, selgitab kriisi olemust ja püüdeid seda lahendada; 4. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid desarmeerimine, võidurelvastumine, patsifism.
Inimsusevastased kuriteod	
<p>Massikuritegude ideoloogilised alused ja psühholoogilised juured. Koonduslaagrid, GULAG. Küüditamised. Natsismikuriteod. Kommunismikuriteod. Genotsiid, etnilised puhastused. Inimsusevastased kuriteod Eestis.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. selgitab, millised arengusuunad ühiskonnas tegid võimalikuks inimsusevastaste kuritegude toimepaneku; 2. mõistab inimsusevastaste kuritegude olemust ning nende taunimise ja vältimise vajalikkust; 3. teab, et küüditamine puudutas ka paljusid kodukoha inimesi;

	<ol style="list-style-type: none"> 4. toob näiteid inimsusevastaste kuritegude toimepanemistest ja nende tagajärgedest; 5. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid genotsiid, holokaust, küüditamine, GULAG.
Muu maailm	
Koloniaalsüsteemi lagunemine ja selle tagajärjed. Uute vastasseisude kujunemine, terrorism. Islamimaailma aktiveerumine ja vastuolud läänega.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. iseloomustab koloniaalsüsteemi toimimist, selle lagunemise põhjusi ja tagajärgi; 2. analüüsib uute vastasseisude kujunemist maailmas pärast külma sõja lõppu; 3. analüüsib allikate põhjal väikerahvaste õigusi suurriikide koosseisus.

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, essee kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ajaloo teemaliste saadete vaatamine televiisorist ja kuulamine raadiost, diagrammide analüüs, diagrammide joonistamine, skeemide ja tabelite täitmine, ajaloolise sisuga artiklite lugemine ja analüüs, ajaloolise sisuga filmide vaatamine ja analüüs, plakati joonistamine, ajajoone joonistamine ja sündmuste kandmine ajajoonele, töö ajaloo kaardiga, töö ajalooallikatega, rollimängud, mõistekaardi koostamine, referaadi koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, esitluse koostamine ja ettekandmine, diskussioon, sik-sak rühmatöö, rollimäng, venni diagramm, probleemiaken, mälumäng, juhtumianalüüs, arvamused, ajurünnak, loo kirjapanek, intervjuu, T-tabel, küsimuste moodustamine, arvestusliku töö koostamine, sedelite järjestamine, Alias, TTS (tean, tahan teada, sain teada), lühiuurimus.

2.2. Inimeseõpetus

2.2.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse perekonnaõpetuse kursuses keskendutakse perekonnaelu psühholoogiale, sotsioloogiale, eetikale, perekonnaõigusele, majandamisele ja perekonna rollile ühiskonnas.

Kursus toetab õpilase enesearengut, aitab mõtestada ja analüüsida oma rolli perekonnas, arendada vastutustunnet nii isiklikus kui ka ühiskonnaelus. Perekonnaõpetuse kursus kujundab eelkõige õpilaste enesemääratlus-, sotsiaalse ja väärtuspädevuse arenemist.

Õpilane õpib tundma ühiskonnas toimuvaid demograafilisi, sotsiaalseid, majanduslikke ja ajaloolisi protsesse ning nähtusi, mis mõjutavad pereelu struktuure ja protsesse. Õpe valitakse rõhuasetusega elulähedasele ainekäsitlele, toetades õpilase arusaama õpitava vajalikkusest.

Õppe ja metoodika seisukohalt on tähtsad:

- 1) mitmekesised õppemeetodid, sh aktiivõppemeetodid ning praktilised ülesanded;
- 2) üksi- ja ühisõppe võimaldamine;
- 3) õppe sidumine koolivälise ning igapäevaeluga, nt projektitööd, uurimistööd, kohtumised erinevate inimestega jne;

4) mitmekesised õpitulemuste kontrollimise ja hindamise vormid. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub üksteist mõistvas õhkkonnas, et arendada õpilaste positiivset mõtlemist oma arengu- ja toimetulekuvõimalustest. Soodne sotsiaalne õppekeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupärale ja isiklike seisukohtade austamisele ning võimalusele vabalt arvamust avaldada, olla algatusvõimeline, osaleda ja tegutseda nii üksi kui ka koos teistega.

Gümnaasiumi inimeseõpetuse kursus keskendub paarisuhtele, perekonnaga seotud teemadele ning vanemlusele. Õpitakse, kuidas luua ja hoida toetavaid inimsuhteid. Oluline rõhk on perekonna väärtustamisel, enda rolli teadvustamisel suhetes ja tulevase lapsevanemana.

Kujundatakse valmisolekut võtta vastutus oma suhete eest. Kursuse jooksul analüüsitakse ühiskonna mõju perekonnaelule.

2.2.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) mõistab, kuidas ühiskond mõjutab pereväärtusi, traditsioone, hoiakuid, sealhulgas laste kasvatamist ja suhtumist seksuaalsusesse, mõistab, kuidas on kooselu vormid ja perekonna roll aja jooksul muutunud;
- 2) mõistab inimese arengu võimalusi perekonnas, paarisuhtes ja lapsevanemana, võtab vastutuse oma rolli eest, arvestades teiste pereliikmetega;
- 3) teab, kuidas pereelu, sealhulgas abielu on õigusaktidega reguleeritud, oskab sellega igapäevaelus arvestada ja vajaduse korral leida asjatundlikku õigusabi;
- 4) mõistab suhetega kaasnevaid õigusi ja kohustusi, inimeste võrdse kohtlemise vajalikkust ning võtab vastutuse oma suhete eest;
- 5) kasutab teaduspõhiseid allikaid perekonna, suhete ja terviseiga seotud info ja abivõimaluste leidmisel;
- 6) mõistab inimliku läheduse ja armastuse erinevaid avaldumisviise;
- 7) mõistab seksuaalse arengu individuaalsust;
- 8) mõistab paarisuhete dünaamikat ja võtab vastutuse;
- 9) mõistab perekonna rolli traditsioonide hoidja ja kandjana, väärtustab sotsiaalsete suhete, tavade ja kommete toetavat mõju peresuhtetele;
- 10) mõistab tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust inimese elus ja iseenda sotsiaalset vastutust tervisekäitumises;
- 11) on teadlik tarbija ja oskab koostada perekonna eelarvet, arvestades pere võimaluste ja pereliikmete vajadustega;
- 12) mõistab vanemlikku vastutust erinevas vanuses laste arengu toetamisel.

2.2.3. Õpitulemused

Perekond ühiskonnas

Õpilane:

- 1) selgitab näidete abil, kuidas ühiskond ja kultuur on läbi ajaloo mõjutanud pereväärtusi ja -traditsioone ning laste kasvatamise põhimõtteid;
- 2) analüüsib ühiskonna ja kultuuri, sh traditsioonide mõju seksuaalsusele ja seksuaalsuhtetele;
- 3) analüüsib näidete alusel soostereotüüpide põhjusi, nende piiravat mõju inimese minapildile, käitumisele, suhetele ja valikutele;
- 4) toob näiteid erinevatest kooseluvormidest ajaloos ja tänapäeval ning analüüsib, kuidas need täidavad perekonna ülesandeid;

5) analüüsib perekonna tähtsust inimese jaoks elu erinevatel perioodidel.

Suhted ja vastutus perekonnas

Õpilane:

- 1) selgitab, milles seisneb põlvkondi ühendavate sidemete tugevdav ja toetav mõju pereelule;
- 2) analüüsib enda huvide, hobide ja ettevõtmiste toetavat mõju enesearengule ja peresuhetele;
- 3) analüüsib, kuidas paarisuhe ja ema / isa roll mõjutavad inimese arengut;
- 4) analüüsib perekondlike toetavate ja probleemsete, sh vägivaldsete suhete mõju inimese arengule ja elule;
- 5) toob näiteid pereelu, sh abielu ja laste elu reguleerivatest õigusaktidest ja analüüsib, kuidas need sätestavad perekonnaliikmete õigusi ja kohustusi;
- 6) toob näiteid riiklikest institutsioonidest, mis tegelevad perepoliitika elluviimisega, toob näiteid riikliku perepoliitika rakendamisest, sh toetustest ja teenustest;
- 7) analüüsib, kuidas sõltub perekonna ülesannete täitmine igast pereliikmest, millised on pereliikmete võimalused üksteist toetada ja abistada, millised on pereliikmete õigused oma ajale, ruumile ja materiaalsetele kulutustele;
- 8) teab, et lähisuhe, sh abielu põhineb vastastikusel austusel ning partnerite õiguste ja vajadustega arvestamisel;
- 9) analüüsib lahkuminekku ja abielulahutuse põhjusi, tagajärgi ning oskab vajaduse korral leida psühholoogilist ja õigusabi;
- 10) selgitab leina olemust ja kirjeldab leinast ülesaamise võimalusi;
- 11) toob näiteid peretraditsioonidest ning selgitab tavade ja kommete tähtsust perekonnasuhetes;
- 12) selgitab lähisuhete ja sotsiaalse võrgustiku tähtsust inimese elus;
- 13) mõistab iga inimese õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 14) mõtestab enda kogemusest lähtuvalt armastuse tähendust, paarisuhte ja seksuaalse läheduse dünaamikat ning neid mõjutavaid tegureid, õigusi ja kohustusi suhte erinevates etappides;
- 15) analüüsib seksuaalsuhet kui inimliku läheduse avaldumisvormi ja selle seotust armastusega;
- 16) teab, et turvaline ja vastastikku rahuldust pakkuv seksuaalkäitumine põhineb partnerite võrdsel kokkuleppel, selgitab soostereotüüpide mõju inimese arengule ja seksuaalkäitumisele;
- 17) arvestab perekonna eelarve kavandamisel pereliikmete vajadusi, pere majanduslikku olukorda ja võimalusi;
- 18) selgitab koduse kasvatus mõju lapse arengule;
- 19) analüüsib lapse ja vanema vahelise kiindumussuhte kujunemist ning kasvatusstiilide mõju sellele;
- 20) toob näiteid lapse õigustest ja abi saamise võimalustest laste õiguste kaitsmisel.

Tervis ja turvalisus

Õpilane:

- 1) kasutab usaldusväärseid allikaid tervise, suhete ja sotsiaalmajanduslike küsimuste kohta info otsimisel ja probleemide lahendamisel, järgides autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid, viidates ja refereerides nõuetekohaselt;
- 2) toob näiteid pereliikmete füüsilist, emotsionaalset, sotsiaalset ja vaimset tervist mõjutavatest teguritest;
- 3) analüüsib planeeritud ja planeerimata rasedusega kaasnevaid valikuid ning neid mõjutavaid tegureid, oskab leida vajaduse korral abi;
- 4) teab, mis on kohtingu-, lähisuhete- ja seksuaalvägivald ning mis on inimkaubandus ja kust otsida vajaduse korral abi;

- 5) analüüsib kohtingu- ja lähisuhtevägivalla põhjusi ja tagajärgi ning ennetamise ja abi saamise võimalusi;
- 6) analüüsib, kuidas mõjutab pereliikme sõltuvushäire peresuhteid, kirjeldab kaassõltuvuse olemust ja teab, kust vajaduse korral abi otsida.

Perekonnaõpetust I kursust, 35 tundi.

10. klass	
Perekonnaõpetus	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
PEREKOND	
Perekond. Perekonna minevik, olevik ja tulevik. Kooseluvormid. Perekonna eri vormid. Perekonna funktsioonid indiviidi ja ühiskonna seisukohast. Perekeskne ja individualistlik perekäsitlus.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mõistab, kuidas ühiskonnas toimuvad muutused avaldavad mõju perekonna ja peresuhetega seotud väärtustele ja traditsioonidele; 2. mõistab kooselu ja perekonna vormide mitmekesisust, analüüsides nende eeliseid ning puudusi; 3. analüüsib perekonna funktsioone indiviidi ja ühiskonna seisukohast ning oskab selgitada, kuidas oleneb nende täitmine igast pereliikmest.
PÜSISUHE	
Lühi- ja pikaajaline suhe. Püsisuhte loomine ning säilitamine. Püsisuhte püsivust mõjutavad tegurid. Tunded ja püsisuhe. Püsisuhtest tulenev vastutus. Toimetulek suhete lõppemisega. Armastuse olemus ja liigid. Seksuaalsuhted. Turvaline seksuaalkäitumine. Ühiskonna ja kultuuri mõju suhtumisele seksuaalsusesse.	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mõistab püsisuhtest tulenevat vastutust ning analüüsib toimetulekuviise lähisuhete lõppemise korral; 2. kirjeldab armastuse olemust, võttes aluseks armastuse liigituse; 3. mõistab seksuaalsuhete seotust armastusega ning turvalise ja vastastikku rahuldust pakkuva seksuaalkäitumise põhimõtteid inimsuhetes; 4. kirjeldab, kuidas mõjutavad ühiskond ja kultuur suhtumist seksuaalsusesse ning seksuaalsuhetesse.
ABIELU	

<p>Abielu: registreeritud abielu ja vabaabielu. Abielu, tavad ja kombed. Abielu toetav lähedane sotsiaalne võrgustik. Abieluline kohanemine. Abielu perioodid. Abielulise rahulolu muutused kooselu jooksul. Abielusuhtest tulenevad õigused ja kohustused.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsib registreeritud ja vabaabielu võimalikke eeliseid ning puudusi; 2. teab abieluga seonduvate tavade ja kommete tugevdavat ning toetavat mõju inimsuhetele; 3. mõistab lähedase sotsiaalse võrgustiku tähtsust abielu toetava süsteemina; 4. kirjeldab abieluperioode ning mõistab tegureid, mis mõjutavad abieluga rahulolu; 5. teab abielusuhtest tulenevaid õigusi ja kohustusi.
<p>LAPSEVANEMAKS OLEMINE</p>	
<p>Lapsevanemaks olemine ja selle komponendid: bioloogiline, juriidiline, psühholoogiline, sotsiaalne. Vanemate roll ja vastutus lapse kasvatajana. Vanemate kasvatusstiilid. Pereplaneerimine ja seda mõjutavad tegurid. Planeerimata rasedus.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mõistab lapsevanemaks olemise rolli kui isiksuse arenguvõimalust; 2. analüüsib vanemate kasvatuslikust rollist tulenevat vastutust lapse kasvatamisel; 3. analüüsib vanemate kasvatusstiile, lähtudes lapse arengu toetamisest kodukasvatases; 4. teab tegureid, mis mõjutavad inimese reproduktiivtervist, ja tõhusaid meetodeid raseduse plaanimiseks; 5. analüüsib plaanimata rasedusega kaasnevat valikuid ning neid mõjutavaid tegureid.
<p>LAPS</p>	
<p>Lapse areng ja vanema osa selles. Kiindumussuhe lapsega ning vanemate mõju selle kujunemisele. Kodukasvatuse olemus, eesmärgid ja osa lapse arengus.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab laste arenguvajadusi varases lapseas ja vanemate osa nende rahuldamisel; 2. analüüsib lapse ja vanema vahelise kiindumussuhte olemust ning vanemate mõju selle kujunemisele; 3. analüüsib kodukasvatuse olemust ja tähtsust lapse arengus.
<p>KODU JA ARGIELU</p>	
<p>Kodu ja selle loomine. Kodu kui elukeskkond. Pereliikmete vajadused ja väärtused ning nende arvestamine. Sallivus suhetes. Rollide</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mõistab kodu kui turvalise elukeskkonna mõju inimese ja tema

<p>jaotumine peres. Abistavad suhted peres.</p> <p>Suhtlemine peres. Lahkhelid peres ning nende lahendamise võimalused.</p> <p>Perekond, inimese tervis ja tervislik eluviis. Terviseriskid ning nende ennetamine üksikisiku, perekonna ja kogukonna tasandil.</p> <p>Lahkumine ja lahusus. Lein ja toimetulek sellega. Perekondlike suhete säilitamine.</p>	<p>lähisuhete arengule;</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. teab ning oskab näha võimalusi pereliikmete vajaduste ja väärtustega arvestamiseks ning vastastikuseks toetuseks ja abiks; 3. mõistab pereliikmete rollide ning rollinõuete kokkuleppelisust ja paindlikkust ning nende mõju peresuhetele; 4. rakendab õpitu olukorras tõhusaid lahkhelide lahendamise viise peres; 5. teab tegureid, mis mõjutavad pereliikmete füüsilist, emotsionaalset, sotsiaalset ja vaimset tervist, ning oskab hinnata tervise säilitamist tervisliku eluviisi kaudu; 6. analüüsib, kuidas mõjutab sõltuvus erinevatest ainetest või tegevustest peresuhteid, ning mõistab kaassõltuvuse olemust; 7. analüüsib lahkuminekku ja lahutuse põhjusi ning tagajärgi; 8. selgitab leina olemust ning oskab kirjeldada leinast ülesaamise võimalusi; 9. väärtustab perekonnasuhete säilimist ja perekonda.
PEREKONNA MAJANDUSELU JA ÕIGUSAKTID	
<p>Pere eelarve ja materiaalsed ressursid peres. Abielu ning laste elu reguleerivad seadused.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. mõistab perekonna eelarve planeerimise ja kulutuse analüüsimise vajalikkust; 2. mõistab iga pereliikme õigust oma ajale, ruumile ja materiaalsele kulutustele, arvestades teisi; 3. teab põhilisi pereelu ja laste elu reguleerivad seadusi.
PEREKOND INIMESE ELUS	
<p>Perekonna tähtsus inimese elu erinevatel perioodidel. Side põlvkondade vahel. Õnn ja perekonnaelu.</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. analüüsib perekonna tähtsust inimese jaoks elu erinevatel perioodidel; 2. mõistab põlvkondi ühendavate sidemete tugevdavat ja toetavat mõju pereelule; 3. väärtustab perekonnaelu positiivset rikastavat mõju inimese lähisuhete võrgustikus.

Soovituslikud praktilised ülesanded

Perekonnaõpetuse õpetamisel on eriti olulised aktiivõppe meetodid: rühmatööd, rollimängud, diskussioonid, arutlused, samuti praktilised õppused ja õppekäigud ning ulatuslikumad uurimistööd, mitmesugused testid ja küsimustikud. Diskussioonide ja arutluste aluseks on tänapäeva aktuaalsed probleemid, sotsiaalsed konfliktid ja vastuolud, samuti demograafilised andmed, mille alusel õpilased saaksid lahendada probleemülesandeid ja dilemmasid.

2.3. Õppeaine ühiskonnaõpetus

2.3.1. Õppeaine kirjeldus

Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus peab olema vastavuses tänapäeva sotsiaalteaduste arengu ja ühiskonna vajadustega. Õpilased omandavad sotsiaalse kirjaoskuse, s.o teadmised, oskused ja hoiakud, mida on vaja, et tulla vastutustundlikult toime muutuvas ning mitmekultuurilises keskkonnas. Õppeaine eesmärk on luua eeldused, et kujuneks aktiivne, kompetentne ja vastutustundlik kodanik, kes suudab kohaneda muutustega, oskab ennast arenguga suhestada, oma kodanikupositsiooni kujundada, võtab vastutuse oma otsuste eest ning on avatud uutele ideedele ja elukestvatele õppimisele.

Õppeaine omandamisega valmistuvad õpilased toimima teadlike kodanikena demokraatlikus ühiskonnas. Gümnaasiumi ühiskonnaõpetus käsitleb nüüdisaegse ühiskonna sotsiaalseid suhteid ning protsesse ja tutvustab ühiskonnaelu põhivaldkondade (majanduse, poliitika, õiguse) korraldust ning toimimist. Kõiki valdkondi analüüsitakse nii ühiskonna kui terviku kui ka indiviidi positsiooni ja rollide põhjal. Põhikoolis omandatud teadmisi Eesti riigi ja ühiskonna toimimisest laiendatakse Euroopa ning maailma probleemide käsitlemisega. Eesti ja Euroopa temaatika kõrval arutatakse ka olulisi globaalseid ühiskonnaprobleeme.

Õpilane puutub ühiskonnas kokku erinevate eluvaldkondade ja situatsioonidega. Et toetada õpilase sotsialiseerumist ning ühiskondliku kompetentsuse kujunemist, hõlmab ainekava mitmekesiseid teemasid inimõigustest autoriõiguste ja tarbija kaitseni. Kiiresti muutuv ühiskonnas jääb õpetaja ülesandeks pöörata tähelepanu aktuaalsetele teemadele ja probleemidele ning arutada õpilastega nende üle. Seejuures toetatakse nii õpilaste dialoogipidamise oskuse kui ka iseseisva kriitilise analüüsi oskuse ja otsustusvõime kujunemist. See aitab õpilastel seada isiklike eluplaane ning mõista erinevate vaadetega ning demograafiliste ja sotsiaalmajanduslike tunnustega inimesi.

Ühiskonnaõpetuse kaks kursust koosnevad viiest teemavaldkonnast: ühiskond ja selle areng; riik ja poliitika demokraatlikus ühiskonnas; majanduse toimimine; üleilmastumine, jätkusuutlik areng; kommunikatsioon ja infopädevus. Riigi ja demokraatliku riigivalitsemise teemavaldkonnas käsitletakse riigi funktsioone ja demokraatliku valitsemise põhimõtteid. Ühiskonna ja selle arengu teemavaldkonnas käsitletakse ühiskonna toimimist ning kodaniku võimalusi ja vastutust. Majandust käsitlev teemavaldkond valmistab noori ette majanduselus osalemiseks, sh hindama realistlikult oma ressursse, toimima rahatargalt; aitab kujundada noorte valmisolekut erinevateks karjäärivalikuteks. Rahvusvahelise suhtluse, üleilmastumise ja jätkusuutliku arengu käsitlemisel laiendavad õpilased oma teadmisi rahvusvahelistest organisatsioonidest ja globaalsetest väljakutsetest. Eesmärk on õppida nägema, kuidas saab igaüks muuta maailma turvalisemaks ja humaansemaks.

Ühiskonnaõpetus kujundab õpilastes järgmisi väärtusi ja hoiakuid: seaduslikkus ja isiklik vastutus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, intellektuaalomandi väärtustamine, salliv suhtumine erinevustesse, lugupidav suhtumine erinevatesse kultuuridesse,

säästev eluviis ning orienteeritus elukestvate õppele, eelarvamuste, sh rassismi ja ksenofoobia taunimine.

Ühiskonnaõpetuses lõimuvad teiste sotsiaalainete teadmised, oskused ja väärtushinnangud ning eelmistes kooliastmetes õpitu, ühtlasi süvenevad teooria õppimise ja praktilise tegevuse kaudu varem omandatud teadmised ühiskonnast. Õpitavat käsitletakse nii, et ühelt poolt omandavad õpilased tervikpildi vastastikku seotud sootsiumist, kuid teiselt poolt oskavad sotsiaalsest kontekstist tulenevalt alati hinnata oma positsiooni ja valikuid.

Ühiskonnaõpetus on tihedalt seotud ajaloo, geograafia, bioloogia ja inimeseõpetusega. Näiteks käsitletakse geograafias põhjalikumalt rahvastiku-, linnastumis- ja maailmamajandusprobleeme ning nende seoseid üleilmastumisega. Samal ajal süvendab ühiskonnaõpetus ajalooõpetuse kaudu saadud teadmisi riigist. Õiguse, riigikaitse, filosoofia ja usundiõpetuse valikkursused avardavad veelgi õpilaste teadmisi oma ja teistest kultuuridest ning ühiskonnast, toovad enam esile mitmekultuurilisuse ja globaliseerumise dimensiooni, et luua seoseid ning märgata sarnast ja erinevat.

Õppematerjal esitatakse võimalikult probleemipõhiselt ja igapäevaeluga seostatult. Suurt tähelepanu pööratakse õpilastes aine vastu huvi äratamisele, õpimotivatsiooni kujundamisele. Õppes rakendatakse aktiivõppemeetodeid nagu arutelud, juhtumianalüüsid, uurimisprojektid ning kaasalöömine kodanikualgatuslikes ettevõtmistes. Olulised on uurimuslikud õpivõtted, millega õpilased omandavad probleemide esitamise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja tegemise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused. Aine omandamisele aitavad kaasa õppekäigud, ekskursioonid, kohtumised erinevate inimestega jms.

Õppekirjandusele lisaks kasutatakse erinevaid materjale ja teabetekste, dokumente, elektroonilisi andmebaase, õppefilme jms.

2.3.2. Gümnaasiumi lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) tunneb riigivorme ja riigi ülesandeid, väärtustab ja järgib demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi, kaitseb oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi;
- 2) tunneb nüüdisühiskonna ülesehitust ja ühiskonnaelu valdkondi: majandus, õigus, sotsiaalelu, kultuur, haridus, kommunikatsioon;
- 3) on aktiivne kodanik ja suhestab ennast ühiskonna arenguga, osaleb aktiivselt ja vastutustundlikult ühiskonnaelus, sh kodanikualgatusprojektides koostöös kogukonna, avaliku sektori ja teiste partneritega;
- 4) mõistab majanduse toimimise põhialuseid ning tarbija ja ettevõtja rolli, huve ja õigusi ühiskonnas, analüüsib enda majanduskäitumist; järgib majandusliku mõtlemise põhialuseid tarbijana; mõistab ettevõtluse kui ühiskonna toimimise põhilise alustala rolli ühiskonnas väärtuse loojana, tööandjana, riigi rikkuse tagajana, peamise maksumaksjana ja ühiskonnaelu mõjutajana;
- 5) mõistab riikidevahelise poliitilise, majandusliku ning kultuurisuhtluse põhimõtteid, sise- ja välispoliitilisi toimetehhanisme, tunneb tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja Eesti osa nendes;
- 6) leiab, hindab, süstematiseerib ja kasutab infot kriitiliselt, loob uut teavet, arvestab autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitsega, oskab leida ja kasutada õigustekste.

2.3.3. Õpitulemused

Riik ja demokraatlik riigivalitsemine

Õpilane:

- 1) teab riigi toimimise põhimõtteid ja ülesandeid;
- 2) tunneb ja väärtustab demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi ning järgib neid, märkab inim- ja kodanikuõiguste alaseid väljakutseid ühiskonnas ja reageerib nendele oma võimaluste piires;
- 3) mõistab inimeste õigust individuaalsetele, kultuurilistele- ja maailmavaatelistele erinevustele, kui need ei ole inimsusevastased;
- 4) teab valimiste üldisi põhimõtteid, mõistab valimiste tähtsust ühiskonnas ja enda vastutust valijana;
- 5) eristab demokraatlikku ja mittedemokraatlikku otsustusprotsessi nii ühiskonnas kui ka kogukonnas; selgitab näidete põhjal konsensusse, kompromissi ja enamushääletuse erinevust;
- 6) oskab kaitsta oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi, ning seisab vastu demokraatlike väärtuste eiramisele.

Ühiskond ja selle areng

Õpilane:

- 1) selgitab näidete kaudu erinevate ühiskonnaelu valdkondade toimimist ja omavahelisi seoseid;
- 2) hindab adekvaatselt oma eneseteostusvõimalusi ühiskonnas, töö- ja eraelus ning on valmis neid ellu viima;
- 3) teab oma võimalusi tööturul ja arvestab nendega valikute tegemisel; mõistab elukestva õppe olemust ja vajadust;
- 4) mõistab oma võimalusi mõjutada ühiskondlikke protsesse aktiivse kodanikuna nii koolis kui ka väljaspool, mõistab erinevate ühiskonnasektorite koostöö tähtsust;
- 5) analüüsib näidete põhjal kodanikuaktiivsuse mõju kogukonnale või ühiskonnale;
- 6) mõistab Eesti ühiskonna mitmekesisust, arvestab erinevaid arusaamu;
- 7) mõistab indiviidi võimalusi maailmakodanikuna ja selle tähendust.

Majanduse toimimine

Õpilane:

- 1) mõistab majandusliku mõtlemise põhialuseid ning ettevõtja ja tarbija huve ja õigusi ühiskonnas;
- 2) tunneb riigi eelarve- ja maksupoliitika põhimõtteid, nende mõju üksikisikule ja ühiskonnale;
- 3) väärtustab maksude maksmist kui kodaniku ja ettevõtja panust ühiskonna heaolusse;
- 4) väärtustab säästva majanduse põhimõtteid;
- 5) väärtustab sotsiaalse ettevõtluse ja õiglase kaubanduse põhimõtteid, mõistab üksikisiku tarbimisvalikute mõju nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil;
- 6) planeerib oma majanduskäitumist ja teeb otsuseid vastutustundlikult;
- 7) mõistab töösuhteid, väärtustab vastustundlikku käitumist töötaja ja tööandjana;
- 8) teab, et intellektuaalse omand on seadusega kaitstud.

Üleilmastumine ja jätkusuutlik areng

Õpilane:

- 1) teab tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja nende tegevusvaldkondi;
- 2) toob näiteid vastastikuse abistamise põhimõtetest, sh rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu;
- 3) teab riikide majandusliku, poliitilise ja kultuurilise koostöö võimalusi, toob näiteid ja mõistab koostöö olulisust;
- 4) teab ja mõtestab aktuaalseid rahvusvahelisi sündmusi, sealhulgas kriisiolukordi;
- 5) analüüsib inimõiguste alaseid väljakutseid maailmas, sealhulgas väikerahvaste õigusi suurriikide koosseisus.

Kommunikatsioon, infopädevus

Õpilane:

- 1) mõistab teabe edastamise erinevaid võimalusi ja mõju;
- 2) oskab infot leida, kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ja kasutada ning luua uut teavet, arvestades autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitset;
- 3) oskab leida ja kasutada õigustekste, sealhulgas rahvusva

Ainesisu kursuste kaupa IV kooliastmes

12. klass	
Ühiskonna areng ja demokraatia	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Kommunikatsioon, infopädevus. Ajakirjanduseetika, demagoogia, propaganda, vanenõuteooriad, valeinfo ja selle liigid, infosõda, stereotüübid ja sildistamine, sõnavabadus ja vaenukõne.	Kursuse lõpus õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. mõistab teabe edastamise erinevaid võimalusi ja mõju; 2. oskab infot leida, kriitiliselt hinnata, süstematiseerida ja kasutada ning luua uut teavet, arvestades autoriõiguste ja intellektuaalse omandi kaitset; 3. oskab leida ja kasutada õigustekste, sealhulgas rahvusvahelisi. 4. oskab märgata demagoogiavõtete kasutamist tekstides ja kõnes. 5. teab, milles seisneb sõnumite võimendamine ja mullistumine. 6. mõistab, millistes olukordades mõjutamine toimub ning oskab märgata enda ümber erinevat liiki turunduskommunikatsiooni kui ka poliitilist propagandat. 7. mõistab, mis on infosõda ning kuidas kasutatakse vastandumist jm infomüra, et mõjutada demokraatliku arutelu.
Ühiskond ja selle areng. Ühiskonna olemus: Erinevad ühiskonnatüübid: põllumajandusühiskond; tööstusühiskond; teenindus- ja infoühiskond; modernne ja postmodernne ühiskond, võrgustikuühiskond, healuühiskond. Ühiskonna kolm sektorit: avalik sektor, erasektor; vabakond. Ühiskonnaühmad, eliit, mass, pluralism. Ühiskonna kihistumine. Mõisted: sotsiaalne mobiilsus; sotsiaalne tõrjutus; sotsiaalne õiglus; sotsiaalne sidusus, vaesus, ilmajaätus. Kollektiivne identiteet.	Kursuse lõpus õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. selgitab näidete kaudu erinevate ühiskonnaelu valdkondade toimimist ja omavahelisi seoseid; 2. hindab adekvaatselt oma eneseteostusvõimalusi ühiskonnas, töö- ja eraelus ning on valmis neid ellu viima; 3. teab oma võimalusi tööturul ja arvestab nendega valikute tegemisel; mõistab elukestva õppe olemust ja vajadust; 4. mõistab oma võimalusi mõjutada ühiskondlikke protsesse aktiivse

	<p>kodanikuna nii koolis kui ka väljaspool, mõistab erinevate ühiskonnasektorite koostöö tähtsust;</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. analüüsib näidete põhjal kodanikuaktiivsuse mõju kogukonnale või ühiskonnale; 6. mõistab Eesti ühiskonna mitmekesisust, arvestab erinevaid arusaamu; 7. mõistab indiviidi võimalusi maailmakodanikuna ja selle tähendust.
<p>Riik ja demokraatlik riigivalitsemine. Põhiideoloogiad (liberalism, sotsialism, konservatism, rahvuslus, roheline maailmavaade). Riik kui institutsioon. Riigikorralduse tüübid: unitaariik, föderatsioon, konföderatsioon). Võimu iseloom: demokraatlikud režiimid, hübriidrežiimid ja autoritaarsed režiimid (liberaalne riik; autoritaarne riik, totalitaarne riik). Riigivalitsemis vormid: vabariik - parlamentaarne ja presidentaarne; monarhia - konstitutsiooniline ja absoluutne; õhuke riik vs sügav riik. Inimõigused, kodanikuõigused. Valimised: majoritaarne ja proportsionaalne valimissüsteem; valimiskampaania, valimisreklaam; mandaat, valimisringkond, valimisnimekirjad (avatud/suletud; "triibulised" nimekirjad); tsensus/valimiskünnis. Võimude lahususe ja tasakaalustatuse printsiip; seadusandlik võim; täidesaatev võim; kohtuvõim. Põhiseaduslikud institutsioonid. Õigusriigi toimimine: põhiseadus, seadus, määrus, korraldus ja direktiiv. Poliitika kujundamine: koalitsioonileping, arengukavad, strateegiad, huvirühmad, kaasamine. Kodanikuportaalid: e-riik; eID privaatsus; ID-kaart, digiallkiri, digitaalne identiteet, parool, PIN-kood, mobiil-ID, smart-ID, e-teenus, Eesti.ee, küberjulgeolek. Huvikaitse: referendum, rahvaalgatus, eelnõu,</p>	<p>Kursuse lõpus õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab riigi toimimise põhimõtteid ja ülesandeid; 2. tunneb ja väärtustab demokraatia põhimõtteid, inim- ja kodanikuõigusi ning järgib neid, märkab inim- ja kodanikuõiguste alaseid väljakutseid ühiskonnas ja reageerib nendele oma võimaluste piires; 3. mõistab inimeste õigust individuaalsetele, kultuurilistele- ja maailmavaatelistele erinevustele, kui need ei ole inimsusevastased; 4. teab valimiste üldisi põhimõtteid, mõistab valimiste tähtsust ühiskonnas ja enda vastutust valijana; 5. eristab demokraatlikku ja mittedemokraatlikku otsustusprotsessi nii ühiskonnas kui ka kogukonnas; selgitab näidete põhjal konsensusse, kompromissi ja enamushääletuse erinevust; 6. oskab kaitsta oma huve ja õigusi, arvestades teiste inimeste õigusi, ning seisab vastu demokraatlike väärtuste eiramisele.

arupärimine; meeleavaldus/pikett, marss, märgukiri/petitsioon, streik, ametiühing, tarbimisboikott, meediakampaania, ühiskonnakriitika.	
---	--

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, essee kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ühiskonna ning majandus teemaliste saadete vaatamine televiisorist ja kuulamine raadiost, diagrammide analüüs, diagrammide joonistamine, skeemide ja tabelite täitmine, artiklite lugemine ja analüüs, filmide vaatamine ja analüüs, plakati joonistamine, töö kaardiga, töö allikatega, rollimängud, mõistekaardi koostamine, referaadi koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, esitluse koostamine ja ettekandmine, diskussioon, rühmatöö, sik-sak rühmatöö, rollimäng, venni diagramm, probleemiaken, mälumäng, juhtumianalüüs, arvamused, ajurünnak, loo kirjapanek, intervjuu, T-tabel, küsimuste moodustamine, arvestusliku töö koostamine, sedelite järjestamine, Alias, TTS (tean, tahan teada, sain teada), lühiuurimus.

12. klass	
Majandus ja maailmapoliitika	
Õppesisu	Taotletavad õppetulemused
Majanduse toimimine	

Eesti maksusüsteem. Mida ja miks maksustatakse. Üksikisiku tulumaks, sotsiaalmaks, ettevõtete tulumaks, aktsiisid. Miks tehakse maksuerisusi. Kuhu maksutulu kulub. Millest maksulaekumised sõltuvad? Millest riigi laekumised sõltuvad? Makromajanduse põhinäitajad: sisemajanduse kogutoodang, eelarve tasakaal, inflatsioon, tarbijahinnaindeks. Impordi-eksporti tasakaal. Riigi välisvõlg. Majanduse tsüklilisus. Riigi ja Euroopa Liidu roll majanduselu edendamises. Kuidas tagavad riigid (euro puhul Euroopa Liit) raha väärtuse püsimist? Kuidas panustavad ettevõtlusega tegelemine, tarbimine ja tööturul osalemine riigi majandusse? Riigieelarve, üksikisiku tulumaks, sotsiaalmaks, käibemaks, ettevõtete tulumaks, aktsiisid; maamaks, kohalikud maksud, tollimaks, maksudeklaratsioon.

Ettevõtlus ja rahatarkus. Tarbimine. Isiklik eelarve, sissetulekute ja väljaminekute analüüsimine ja planeerimine. Säästmise kavandamine. Tarbimisvalikute mõju ühiskonna, keskkonna ja indiviidi tasandil. Turvaline tarbimiskäitumine: ostudega seotud teadete, pakkumiste ja soovitude usaldusväärsus, kuidas kontrollida finantsteenuse osutaja usaldusväärsus. Laenamine. Erinevad laenutooted, millised kasvatavad ja millised kahandavad jõukust. Laenutoodete võrdlusalused, nt intressimäär, krediidikulukuse määr, inflatsioonimäär, kogumaksumus, tagasimaksete suurus, paindlikkus ja tagasimaksmise tõenäosust. Investeerimine – selle eeldused, eelised ja puudused. Erinevus tööga teenitavast tulust. Risk ja tootlus. Tähtsamad varaklassid. Eluaseme üürimise ja ostmise eelised ja puudused. Eluaseme ostuprotsessi ja rahastamisvõimalusi. Kuidas planeerida pensioniks. Kuidas alustada ettevõtlusega? Loodav lisandväärtus ja kasvupotentsiaal. Intellektuaalomand ja selle kaitse. Kasumile orienteeritud ja sotsiaalne ettevõtlus. Sotsiaalselt vastutustundlik ja keskkonnahoidlik ettevõtlus. Kapital, investor, AS/OÜ, äriplaan, kasum, kahjum, pankrot, innovatsioon, idufirma, start-up, loomemajandus, sotsiaalne ettevõtlus,

Kursuse lõpus õpilane:

1. mõistab majandusliku mõtlemise põhialuseid ning ettevõtja ja tarbija huve ja õigusi ühiskonnas;
2. tunneb riigi eelarve- ja maksupoliitika põhimõtteid, nende mõju üksikisikule ja ühiskonnale;
3. väärtustab maksude maksmist kui kodaniku ja ettevõtja panust ühiskonna heaolusse;
4. väärtustab säästva majanduse põhimõtteid;
5. väärtustab sotsiaalse ettevõtluse ja õiglaseubanduse põhimõtteid, mõistab üksikisiku tarbimisvalikute mõju nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil;
6. planeerib oma majanduskäitumist ja teeb otsuseid vastutustundlikult;
7. mõistab töösuhteid, väärtustab vastutustundlikku käitumist töötaja ja tööandjana;
8. teab, et intellektuaalse omand on seadusega kaitstud.

Üleilmastumine ja jätkusuutlik areng

Gloobalprobleemid/probleemid

maailmapoliitika areenil. Rahvusvahelist tähelepanu pälvinud kriisilukorrad. Miks mõned küsimused pälvivad laia rahvusvahelist tähelepanu ja teised mitte? Kas kodanikuna saame me midagi teha, et tõmmata mõnele kriisile tähelepanu? Mida aitab rahvusvahelise tähelepanu koondamine mõnele kriisisituatsioonile saavutada?

Riikidevaheline suhtlus. Miks on riikide vahel diplomaatilised suhted, miks ja kuidas tehakse omavahel majanduslikku, poliitilist ja kultuurilist koostööd? Miks puhkevad sõjad? Realism ja idealism kui vaated riikidevahelistele suhetele. Rahvusvahelised organisatsioonid, nende tegevusvaldkonnad, liikmed ja tööpõhimõtted (ÜRO, NATO, olulisemad valdkondlikud organisatsioonid). Vastastikkuse abistamise põhimõte.

Kursuse lõpus õpilane:

1. teab tähtsamaid rahvusvahelisi organisatsioone ja nende tegevusvaldkondi;
2. toob näiteid vastastikkuse abistamise põhimõtetest, sh rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu;
3. teab riikide majandusliku, poliitilise ja kultuurilise koostöö võimalusi, toob näiteid ja mõistab koostöö olulisust;
4. teab ja mõtestab aktuaalseid rahvusvahelisi sündmusi, sealhulgas kriisilukordi;
5. analüüsib inimõiguste alaseid väljakutseid maailmas, sealhulgas väikerahvaste õigusi suurriikide koosseisus.

Soovituslikud praktilised ülesanded

Muuseumikülastused, õppekäigud, töö tekstide ja küsimustega, essee kirjutamine, teemantluuletuse kirjutamine, lünkteksti täitmine, ristsõna lahendamine ja koostamine, karikatuuri analüüs, karikatuuri joonistamine, ühiskonna ning majandus teemaliste saadete vaatamine televiisorist ja kuulamine raadiost, diagrammide analüüs, diagrammide joonistamine, skeemide ja tabelite täitmine, artiklite lugemine ja analüüs, filmide vaatamine ja analüüs, plakati joonistamine, töö kaardiga, töö allikatega, rollimängud, mõistekaardi koostamine, referaadi koostamine, töö teatmeteostega, internetist info leidmine, esitluse koostamine ja ettekandmine, diskussioon, sik-sak rühmatöö, rollimäng, venni diagramm, probleemiaken, mälumäng, juhtumianalüüs, arvamused, ajurünnak, loo kirjapanek, intervjuu, T-tabel, küsimuste moodustamine, arvestusliku töö koostamine, sedelite järjestamine, Alias, TTS (tean, tahan teada, sain teada), lühiuurimus.